

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΣΤΗΜΑ **ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΗΣΕΩΣ

I. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα ταύτης-

Θεωροῦμεν τὴν διανόησιν ἡμῶν, ὡς τὸ ἀναγκαῖον ὄργανον πάσης γνώσεως. Πανταχοῦ ἔνθα ἐγείρονται δισταγμοί τινες περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἐσκευμένων, οἵ δισταγμοί οὗτοι ὡς καὶ ἡ ἀρσις αὐτῶν ἀπορρέουσιν ἀπὸ τῆς νοήσεως. Πᾶσα φιλοσοφία, ἥτις ἔξετάζει, εἴτε τὴν ἐνέργειαν τῆς νοήσεως, εἴτε τάντικείμενα αὐτῆς, προβάλλει εἰς ἔαυτὴν τὸ ἐρώτημα: τί εἶνε διανόησις; Ποῖα εἶνε τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ταύτης; Τίνες εἶνε αἱ ἴδιότητες, δι’ ᾧν διακρίνεται ἐν γένει ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐνεργειῶν; Κατὰ τί διαφέρει πρὸ παντὸς ἐκείνου, ὅπερ προύπιθέτομεν ὡς δεδομένον, ὥπο τῆς νοήσεως ἐπεξειργασμένον καὶ κατά τινα τρόπον παρηλαγμένον, ἀλλὰ πάντοτε ὡς διάφορον τοῦ πνεύματος;

Τοιαύτη ἔννοια, ἥτις οὐ μόνον ἀποτελεῖ τὴν κρηπῖδα πάσης γνώσεως, ἀλλὰ καὶ εἶνε στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τάντικείμενα ταύτης, ἀποκλείει πᾶσαν πιθανότητα ταχείας καὶ ἀμέσου κατανοήσεως. "Οθεν δὲν δυνάμεθα εἰμὶ νὰ προσπελάσωμεν αὐτῇ μικρὸν καὶ κατ' ὅλιγον, δρμώμενοι ἀπὸ τῶν γενικωτάτων καθορισμῶν. Ἐνταῦθα ἵσχύει, ἀμέσως ὡς ἀκολουθία τῆς ἐμπειρίας,

ο δρισμός, καθ' ὃν «ἡ νόησις εἶνε υποκειμενικὴ ἐνέργεια». Τὸ πνεῦμα δὲν εἶνε τι στάσιμον, ἀλλὰ διηγείται λειτουργία, ἐν ταῦτῳ δὲ ἴδιαιτάτη αὐτοσυναισθησις. Ήδως ἀκριβῶς συμβαίνει ἡ διάκρισις μεταξὺ υποκειμένου καὶ ἀντικειμένου καὶ κατὰ τίνα τρόπον γεννᾶται τὸ συναίσθημα τῆς ἴδιας υποκειμενικῆς ἐνέργειας, εἶνε ζητήματα, ἀπερ πρὸς τὸ παρόν δὲν θὰ ἔξεται σωμεν ἐνταῦθα. **“Ἄλλως** ἡ εἰρημένη διάκρισις οὐδὲν ἔτερον εἶνε εἰμὴ προϊόν τῆς διανοήσεως. Συνεπείᾳ τούτου ἡ γνῶσις τῶν ὅρων αὐτῆς προϋποθέτει τὴν ἀκριβῆ μελέτην τῆς διανοητικῆς ἐνέργειας. **“Οὐεν τὸ γνώρισμα τοῦτο, καθ' ὃν τρόπον ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν ἄμεσον αἴσθησιν ἥμιν, δέον νὰ Θεωρηθῇ πρὸς τὸ παρόν ὡς δεδομένον καὶ ἀνεπίδεκτον περαιτέρω ἀναλύσεως.**

•Άλλ' ἡ διανόησις δὲν εἶνε τὸ μόνον γεγονός, ὅπερ ἀποκαλύπτεται ἥμιν μετὰ τοῦ γνωρίσματος τούτου τῆς ἴδιαιτάτης αὐτοσυναίσθησεως. Τὴν πρὸς τὸ παριστάναι ἵκανότητα ἥμιν, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν βούλησιν, Θεωροῦμεν ἐξ Ἰσού ὡς υποκειμενικὰς ἐνέργειας. Λἄται ὅμως δὲν εἶνε παραλλήλως πρὸς τὴν διανόησιν συνδιατεταγμέναι ἐνέργειαι, ἀλλὰ συστατικὰ στοιχεῖα, συναποτελοῦνται πᾶσαν νόησιν. Οὐδεμία σκέψης ἐνευ περιεχομένου παραστάσεων οὐδὲν περιεχόμενον παραστάσεων ἐνευ διεγέρσεως τοῦ συναίσθηματος. Οὐδεμία διέγερσις τοῦ συναίσθηματος ἐνευ κατευθύνσεως τῆς βούλησεως. Καὶ ἂν τυχὸν κριτῇ πρὸς στιγμὴν ὃ εἰς ᾧ ὁ ἔτερος τῶν ψυχικῶν παραγόντων τούτων, οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ χωρισθῇ πλήρως ἀπὸ τῶν λοιπῶν. Οὐχὶ δὲ μόνον τὰ ἐν λόγῳ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ βίου περιλαμβάνονται εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν τῆς νοήσεως, ἀλλ' οὐδὲν υπάρχει ἐν αὐτῷ, δπερ νὰ μὴ ἀναλύεται εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα.

Συγέπεται ἐκ πάντων τούτων, ὅτι ἡ διανόησις δὲν εἶνε ἑτέραις μετὰ τῶν μνημονευθέντων παραγόντων συνυπάρχουσαι ἐνέργεια, ἀλλ' ὅτι ἀπασα ἡ χαρακτηριστικὴ αὐτῆς ἴδιαιτης στηρίζεται ἐπὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συνδέονται ἐν αὐτῇ τὰ καθολικὰ στοιχεῖα τῆς συνειδήσεως. **“Ἐν τούτοις, αὐστηρῶς ἔξεταιξιμένων τῶν πραγμάτων, θὰ ἥτο ἀνεπιτυχῆς ἡ ὑπόθεσις, ἡ ἀφοροῦσι εἰς μίαν πρὸς ἄλληλα σύνδεσιν τῶν στοιχείων.** **“Ισως θὰ ἥδύνωτο τις νὰ νομίσῃ, κατὰ ταῦτα, ὅτι τὰ εἰρημένα συστατικὰ στοιχεῖα συνυπάρχουσι μὲν ἐν παραλλήλῳ συνοχῇ, διαφέρουσιν ἥμως κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ὑφήν, καὶ ὅτι ὑποδεικνύουσιν ἥμιν συνεπῶς τὴν ὑπαρξίαν διακεκριμένων ὑπολανθανουσῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἐν τῇ συνειδήσει.** **“Άληθὲς εἶνε ὅτι τὰ ἐν λόγῳ στοιχεῖα συναποτελοῦσιν ἐν ἀδιαίρετον σύνολον,** **ὅπερ**

ἀναλύεται μόνον εἰς τὰ μέρη αὐτοῦ διὸ ἐπιστημονικῆς ἀφαιρέσεως. Ἐννοεῖται οἶκοθεν, ὅτι διὰ τὴν ἀνάλυσιν ταύτην ὑπάρχουσιν ἀποχρῶντες λόγοι, πλὴν οἱ λόγοι οὗτοι δὲν θὰ ἐπέτρεπον ἥμιν νὰ ἔκτείνωμεν τὴν εἰρημένην διάκρισιν ἐπ' αὐτῶν τούτων τῶν ἀντικειμένων, εἰμὴ ἐὰν τὰ μνημονευθέντα στοιχεῖα ταῦτα ἦσαν ὅντας κεχωρισμένα ἀπ' ἄλληλων. Ἐπειδὴ δὲν συμβαίνει τοῦτο, ἀλλὰ τοῦναντίον αἱ ἄλληλεπιδράσεις αὐτῶν δεικνύουσιν ἥμιν τὸν συνέχοντα ταῦτα ἀδιάσπαστον δεσμόν, δὲν ἀποτελοῦσιν οὔτε διάφορα περιεχόμενα τῆς ἐμπειρίας, οὔτε διαφόρους **ἰδιότητας**, μᾶς ἀποκαλύπτει ἥμιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔντατον περιεχόμενον.

Χάριν ἐπιστημονικῶν σκοπῶν θὰ εἶνε ἵσως ὠφέλιμον νὰ προβλέψουμεν εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν ἴδιοτήτων τούτων ἐν τῇ μελέτῃ ἥμῶν. Ἀλλ' ὁ χωρισμὸς οὗτος θὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσιν ἐν τῇ κατανοήσει τῶν γεγονότων, ἐὰν τὰ ἀπλὰ ταῦτα ἔξαγομενα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀφαιρέσεως ἥμῶν θεωρηθῶσιν ὡς ἀντικείμενα. Ἐπεὶ τῆς παρεξηγήσεως ταύτης, ἢτις εἶνε προϊὸν τῆς μνημονευθείσης ἀφαιρέσεως, ὑπάρχει καὶ ἐτέρα, προερχομένη ἐκ λόγων, ἀφορῶντων εἰς τὴν γλωσσικὴν ἔκφρασιν. Ἡ γλῶσσα δηλονότι χαρακτηρίζει πανταχοῦ ὡς σταθερὰν τὴν παροδικὴν ἐνέργειαν. Καὶ εἰς τὰ σημεῖα ἀκόμη ἐκεῖνα, ἐνθα αὕτη διὰ τῆς χρήσεως ὁμοιατικῶν τύπων χαρακτηρίζει προστικότως τὰς διαφόρους καταστάσεις καὶ ἐνεργείας, προσπαθεῖ νὰ μορφώσῃ βαθμηδὸν οὖσιαστικά, ἀτινα, χάριν τῶν σκοπῶν τῆς ἀφηρημένης σκέψεως, προσδίδουσιν εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ καταστάσεις σημασίαν αὐθυποστάτων ἀντικειμένων. Ἡμεῖς δὲ ἀντὶ νὰ λαμβάνωμεν συνείδησιν τῆς καταγωγῆς ταύτης τῶν ἥμετέρων ἴδεων τείνομεν νὰ μεταφέρωμεν τὸν μετασχηματισμὸν τοῦτον ἐπὶ τῶν ἀντικειμενικῶν ἐνέργειῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν παροδικὸν φαινόμενον ἐγκλείομεν ἐν τινι σταθερῷ ἐννοίᾳ, ταύτην δὲ ἐν μιᾷ λέξει χρησιμοποιουμένῃ πρὸς δήλωσιν ἀντικειμένων, διὰ τοῦτο καὶ αὕτα ταῦτα τὰ δεὶ ὅροντα φαινόμενα λαμβάνουσι μορφὴν σταθερῶν πραγμάτων. Ἐκεῖνο δέ, διπερ ὡς φαινόμενον ἢ ὡς ἐνέργεια ἔχει πραγματικὴν ὑπόστασιν, θεωρεῖται ὡς φορεὺς ἴδιοτήτων. Τὸ σφάλμα τοῦτο ἔνούμενον μὲ τὸ προηγούμενον δὲν δύναται ἢ νὰ διευκολύνῃ πολὺ περισσότερον τὸν ἐν τῷ σημείῳ ἐπιχειρηθέντα χωρισμὸν τοῦ δμοειδοῦς. Ἡ ἐνέργεια, ἢτις μετεβλήθη εἰς ἀντικείμενον λαμβάνει ἀφ' ἔαυτῆς, πρὸς τῇ συνοχῇ, καὶ τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ ἀντικειμένου. Ἐκεῖνο δὲ διπερ, ὡς ἐνέργεια, ἐν τῇ ἀλληλουχίᾳ αὐτοῦ εὐκόλως γίνεται ἀντιληπτόν, ἐναρθροῦται, ὡς

ἀντικείμενον, εἰς μίαν σειρὰν αὐτοτελῶν πραγμάτων. "Ἐνεκεν τοῦ λόγου τούτου ὀφείλομεν, ἵπαξ διὸ παντός, νὰ εἴπωμεν ἐνταῦθα, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ὑπάρχουσιν αὐθικόταται ἐν τῇ ψυχῇ ἀντικείμενα κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἔξωτερικῶν πραγμάτων, ἃτινα εἶνε φορεῖς σχετικῶς σταθερῶν ἴδιοτήτων καὶ καταστάσεων. Τὸ παριστάναι, τὸ συναισθάνεσθαι καὶ τὸ βούλεσθαι εἶνε λειτουργίαι, ἐνέργειαι. Η παραδοχὴ τῶν λειτουργιῶν τούτων ὡς ἀντικειμένων στηρίζεται ἐπὶ τινος ἐσφαλμένης μεταφορᾶς τῶν ἴδεων, τῶν σχετικούμενών πρὸς τὰντικείμενα τοῦ ἐκτὸς κόσμου. "Ιδιον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς μεταφορᾶς ταύτης εἶνε, ὅτι ἐκ πάντων τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ ψυχικοῦ βίου ὑπόκεινται εἰς αὐτὴν αἱ παραστάσεις. Τοῦτο συμβαίνει διότι τὸ σταριστάναι εἶναι ὑποκειμενικὴ ἐνέργεια, ἢ ἡς ἀπορρέει ἡ ἔννοια τῶν ἀντικειμένων ὡς σταθερῶν πραγμάτων ὑφισταμένων ἐν τῷ ἐκτὸς ήματιν κόσμῳ. "Ἐνεκα δὲ τούτου παραδεχόμεθα κοινῶς, ὅτι ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐνέργειᾳ περιλαμβάνεται μέρος τι ἐκ τῶν ἴδιοτήτων ἐκείνων, ἢς ἀποδίδομεν εἰς τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ ἐμοιράθη ἐξ αὐτῶν. Ἐπειδὴ διμοσ ἐν σχέσει πρὸς τὸ συναισθήμα καὶ τὴν βούλησιν ἀλλείπει ἡ μνημονευθεῖσα βάσις, ἢ μετατροπὴ τῶν ἐνέργειῶν εἰς αὐθικότατα ἀντικείμενα περιορίζεται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς τὸ δὲ ὅτι ἀναγνωρίζονται μὲν τὰ μονομερῆ γεγονότα ὡς ἀπόρροια ἐνέργειῶν, συνδέονται διμοσ πρὸς διακειμένιας ἀπ' ἄλλιτον ὑπερβατικὸς ὑποστάσεις, τουτέστι πρὸς δύο δυνάμεις, τὴν τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βούλησεως, αἵτινες χαρακτηρίζονται ἐπὶ μᾶλλον ὡς στιθεραί. Πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς πλένης ταύτης ἀρκεῖ τις νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. "Ἐννοεῖται οἶκοθεν ὅτι πρὸς τὴν γλωσσικὴν ἔκφρασιν συνδέεται πᾶσαι ἔξωτερησις τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου. Ἐπίσης καὶ δ ὡς βάσις χρησιμοποιούμενος πρὸς μετατροπὴν τῶν ἐνέργειῶν εἰς ἀντικείμενα τρόπος τῆς ἀφιερέσεως εἶνε ἀναπόδραστος. Ὁφείλομεν νὰ φαντασθῶμεν τὴν ἐνέργειαν προσδιορίζομένην ἐπαναριθμῆσεν ἐν μιᾷ δεδομένῃ στιγμῇ, ὥστε δυνηθῶμεν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην. Κατ' ἀκολουθίαν θὰ παραστῇ ἡ ἀνίγκη νὰ διιλήστωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις περὶ παραστάσεων ἢ συναισθήματον, καὶ ἐν γένει περὶ συστατικῶν στοιχείων τῆς συνειδήσεως.

Ἄλλὰ κατόπιν πάντων τῶν προεκτεθέντων θεωροῦμεν περιττὸν πλέον νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι τὰ οὖσιαστικὰ δὲν πρέπει νὲ νοῶνται ὡς δηλοῦντα αὐθικότατα ἀντικείμενα, καὶ ὅτι εἰς ἐκάστην ἐν τῇ νοήσει συντελουμένην ἴδεατὴν ἀφαιρεσιν δέοντα

μὴ ἀνταποκρίνεται εἰς χωρισμὸς ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἄλληλων γεγονότων.

‘Η γενικὴ ἔκεινη παρατήρησις, ὅτι ἡ παράστασις, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ βούλησις ἐμφαίνουσι διαφόρους ὅψεις ἢ ἴδιοτητας τῆς ἡμετέρας ἀπολύτως ἑνιαίας ἀμέσου ἐμπειρίας, ἐφαρμόζεται κατὰ τὴν μελέτην τῆς βιουλήσεως. Πᾶσα σκέψις σύγκειται ἐκ παραστάσεων, αἵτινες περιλαμβάνουσιν ἐν μέρει μὲν καθ' ἑαυτάς, ἐν μέρει δὲ ἐν τῇ πρὸς ἄλληλας συναφείᾳ αὗτῶν, **συναισθήματα.**’ Εκτὸς δημοσίου τούτου, πᾶσα διανόησις εἶναι βούλησις. Αἱ πνευματικαὶ ἐνέργειαι δὲν δίδονται εἰς ἡμᾶς δημόσιος ἡ αἰσθησιακὴ ἀντίληψις ἢ αἱ ἐν τῇ συνειδήσει ἐνυπάρχουσαι μνημονικαὶ εἰκόνες. Καὶ ἀν ἀκόμη τὰ στοιχεῖα τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν τούτων παρέχωνται, καθ' ὅλου ἡ ἐν μέρει, ἀφ' ἑαυτῶν, δ τρόπος δημοσίου καθ' ὃν συνδέονται ταῦτα εἶναι ἔργον τῆς βιουλήσεως. Βεβαίως οὐδὲν τῶν στοιχείων τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προεξάρχον ἐν τῷ πνεύματι, διθέντος ὅτι τὸ παριστάναι, τὸ συναισθάνεσθαι καὶ τὸ βιουλεσθαι εἶναι στενώτατα συνδεδεμένα εἰς πάσας τὰς ἡμετέρας ἐνεργείας. Καὶ ἐν τούτοις, ἡ βούλησις, καθ' ὃν τρόπον αὕτη συνδέεται πρὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος, οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γενικόν τι ψυχολογικὸν γεγονός. ‘Υπάρχουσι πλεῖσται πνευματικαὶ ὑποκειμενικαὶ ἐκδηλώσεις, ἀφ' ὃν ἔλλείπει ἡ ἀνεπτυγμένη βούλησις, ἥτις οὐχ ἦτον εὑρίσκεται ἐν λανθανούσῃ καταστάσει ὑπὸ τὸν τόνον τοῦ συναισθήματος, τοῦ συνδεομένου πρὸς τὰς παραστάσεις ἢ πρὸς τὴν ἄλληλουχίαν τῶν παραστάσεων. ’Επειδὴ δημοσίου τὸ συναισθήμα, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἡδονικὰς καὶ ἀντιηδονικὰς ἀποχρώσεις, περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ θετικήν τινα ἢ ἀρνητικήν δοσήν, ἥτοι μίαν μήπω ἔξελιχθεῖσαν βιουλησιν, ἀδυνατοῦμεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ βούλησις εἶναι ἴδιαιτέρα τις ἐνέργεια, ἥτις, ἀντιθέτως πρὸς τὰς παραστάσεις καὶ τὸ συναισθήμα, θὰ ἡδύνατο νῦν μὲν νὰ ὑφίσταται, νῦν δὲ νὰ ἔλλείπῃ ἀπὸ τῶν λοιπῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ ψυχικοῦ βίου. ’Ἐκ πάντων τούτων συνάγομεν μᾶλλον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ διάκρισις μεταξὺ τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βιουλήσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὸν χωρισμὸν ἀμφοτέρων τούτων ἀπὸ τῶν παραστάσεων, στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς δευτερευούσης ἀφαιρέσεως. Πρὸς τὸ συναισθήμα καὶ τὴν βιουλησιν, τοὺς δύο δηλαδὴ τούτους ψυχικοὺς παράγοντας, οἵτινες ἀπτονται οὐχὶ τοῦ ἐκτός, ἀλλὰ τοῦ ἔνδον ἡμῖν κόσμου, ἀντιτάσσομεν τὰντικείμενα, ἵνα τὸ πρῶτον δυνηθῶμεν νὰ διαιρέσωμεν, κατὰ τἀποτελέσματα αὐτῶν, τὰ στοιχεῖα ἔκεινα, τὰ μὴ ἔτι σχε-

τιζόμενα πρὸς τὰντικείμενο, εἰς συναισθήματα καὶ βουλητικάς ἐνεργείας. Λιότι δικιλοῦμεν περὶ συναισθήματος, ἐκεῖ ἔνθα δὲν παρατηρεῖται ἀμεσος ὑποκειμενικὴ ἐνέργεια ἐπὶ τὴν διαδρομὴν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Τὸ συναισθήμα δημος μεταβάλλεται ἀμέσως εἰς βούλησιν, ἐκεῖ ἔνθα ἐκδηλοῦται τοιαύτῃ τις ἀμεσος ὑποκειμενικὴ ἐπίδρασις. "Οθεν ἡ βούλησις καὶ τὸ συναισθήμα εἶνε στενώτατα συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα. Ἐκάστη βούλητικὴ ἐνέργεια σύγκειται ἐκ συναισθημάτων. Τὰ συναισθήματα δὲ ἐκεῖνα, ἅτινα εὑρίσκονται εἰς ἀμεσον σχέσιν πρὸς τὸ ἐνυπάρχον περιεχόμενον τῶν παραστάσεων εἶνε ἕκαντα πρὸς ψύχματιν τῆς γίδοντῆς καὶ τῆς λύπης, ἵτοι περιέχουσιν ἥδη ἐν ἕκαντοῖς ὁρισμένην τινὰ βουλητικὴν αὐτεύθυνσιν. Ἰδιάζοντα δημος διὰ τὴν βούλησιν εἴνε τὰ συναισθήματα ἐκεῖνα, ἅτινα συνοδεύουσι τὴν ἐνέργειαν καὶ τὸ ἀμεσον ἀποτέλεσμα αὐτῆς, καὶ ὃν ἡ ἄλληλουχία ἀποτελεῖ ἐκεῖνο, διπερ καλοῦμεν συνειδησιν. "Η συνειδησις, κατ' ἀκολουθίαν, οὐδὲν ἔτερον εἶνε εἰλικὴ ἡ σύνδεσις τῶν διηγείων ἀνανεούμενον συναισθημάτων τῆς ὑποκειμενικῆς ἐνεργείας μετ' ἀστιθῶν παραστάσεων καὶ αἰσθημάτων, ἅτινα ἐν μέρει δημοιομόρφως ἐπαναλαμβάνονται, μόνον εἰς ἴδιατερούς τινας συστατικὰ αὐτῶν στοιχεῖα, τοιτέστιν εἰς ἕκαντα, ἅτινα σχετίζονται πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα. Συνεπείᾳ τῆς σχέσεως ταύτης πρὸς τὸ βουλήμενον ἐγὸς πᾶσαι νόησις εἶνε συνειδητὴ ἐνέργεια. Λαὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ δὲ τούτου καθιορθεῖται αὕτη ἀκριβέστερον ἢ διὰ τοῦ γνωρίσματος τῆς ὑποκειμενικῆς ἐνεργείας. "Ἄλλὰ καὶ ὁ δρισμὸς οὗτος δὲν ἀριεῖ, ἵνα καταστῆσῃ εἰς ἡμᾶς γνωστὴν τὴν μεταξὺ τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως καὶ λοιπῶν ὑποκειμενικῶν ἐνεργειῶν ὑφισταμένην διαφοράν. "Ἐκάστη ἐνέργεια τῆς βουλήσεως εἶνε καθ' ὅμοιον τρόπον συνειδητή, δὲν δύναται δημος νὰ χαρακτηρισθῇ διὰ τοῦτο ἀμέσως ὃς τενευματικὴ δρᾶσις. "Ἔνταῦθα τὸ περιεχόμενον τῶν παραστάσεων τῆς διανοίας ἐμφαίνεται ἴδιατης, δι' ὃν διωρίνεται αὕτη ἀπὸ πάντης πρὸς αὐτὴν συγγενοῦς βουλητικῆς ἐνεργείας. "Ἐνῷ ἡ ἀπλῇ λειτουργία τῆς προσοχῆς ἔγκειται μόνον ἐν τῇ μετὰ τῶν συναισθημάτων τῆς ἴδιας ἡμῶν ἐνεργείας συνδεομένῃ ἀντιλήψει ἐνὸς περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας, προστίθεται εἰς ἐκάστην ὑποκειμενικὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν καὶ ἡ περίεπταις τῆς συσχετίσεως τῶν διαφόρων συστατικῶν στοιχείων. "Οθεν ἡ προσοχὴ εἶνε ἀναγκαῖος ὅρος τῆς νοήσεως· νόησις δὲ καὶ προσοχὴ εἶνε λειτουργίαι τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ἀλλὰ διαφόρου βαθμοῦ. Κατὰ τὴν νόησιν ἡ προσοχὴ στρέφεται εἰς διάφορα περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως καὶ ἐπιφέρει τὸν

πρὸς ἄλληλα σύνδεσμον αὐτῶν. Ὡς διάνοια εἶναι κατ' ἀκολουθίαν **συναρμολογοῦσα** λειτουργία. Ὅπο τὴν τελευταίαν δὲ ἵδιότητα ταύτην ἔκδηλοῦται αὕτη καταφανῶς τόσον εἰς τὰ συναισθήματα, ὃσον καὶ εἰς τὰς παραστάσεις. Ἐν τούτοις ἡ πρὸς τάντικείμενα καὶ τὰς ἐνεργείας ἀναφερομένη παραστατικὴ ὅψις τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας παρέχει τὴν ὑλην ἐκείνην, ἐξ ἣς ἡ διάνοια διαφερόντως ἀνελίσσεται, καὶ ἥτις παρέχει ἀσφαλῆ βάσιν πρὸς σαφῆ τῶν **τύπων** τῆς νοήσεως διάκρισιν. Οἱ τύποι οὗτοι δύνανται νὰ ἔξαχθῶσιν ἀμέσως. Ἀρκεῖ ν' ἀναπαραστήσῃ τις τὰ διάφορα εἴδη τῆς συναρμολογούσης ἐνεργείας, ἅτινα συνεπείᾳ τῶν γενικῶν ἴδιοτήτων τοῦ περιεχομένου τῶν παραστάσεων εἶναι ἐνδεχόμενα.

Ο δρισμὸς ὅμως οὗτος τῆς νοήσεως, ὡς συναρμολογούσης λειτουργίας, οὐδαμῶς ἀποκλείει τὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις μνημονευθένται γνωρίσματα. Ὁπως ταῦτα ἀνευ τῆς προσθήκης τῆς ἴδιοτητος ἐκείνης εἶναι ὑπερβαλλόντως ἐκτενῆ, οὕτως ἡ ἔννοια τῆς συναρμολογούσης ἐνεργείας θὰ περιελάμβανεν ἐν ἑαυτῇ καὶ ἄλλα ἀκόμη γεγονότα ἀμέσου ἐμπειρίας. Συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα, ἐκάστη ἀκουσίᾳ ἀλληλουχίᾳ παραστάσεων εἶνε μία συναρμολογοῦσα λειτουργία.

Αἱ παραστάσεις συνδέονται πρὸς ἄλληλας τῇ βοηθείᾳ ἴδιοτήτων τινῶν, ἀπορρεουσῶν ἀπὸ τοῦ ἔνδον ἢ τοῦ ἔκτὸς κόσμου. Ἡ ἐν λόγῳ συναρμογὴ τῶν παραστάσεων φαίνεται ὡς τι εἰς τὴν συνείδησιν δεδομένον καὶ οὐχὶ ὑπὸ ταύτης δημιουργούμενον γεγονός. Κατὰ τὴν ἀλληλουχίαν ἐκείνην τῶν παραστάσεων, καθ' ἣν ἡ βούλησις εὑρίσκεται ἐν ἐνεργείᾳ, πράττει τοῦτο ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταστήσῃ ἐδραιότερον καὶ εὐσταθέστερον ἐνα εἰς αὐτὴν δεδομένον σύνδεσμον παραστάσεων, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐνεργεῖ αὕτη ὑπὸ τὸν τύπον τῆς προσοχῆς. Ἡ βούλησις ὅμως ἐμφαίνεται, ἐν σχέσει πρὸς τὴν νόησιν, ὡς ἡ λειτουργία ἐκείνη, δι' ἣς συντελεῖται ὠρισμένη συναρμογὴ ἢ μεταβολή τις ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν παραστάσεων. Ἐνταῦθα ἡ ἀλληλουχία τῶν τελευταίων τούτων, ἥτις, ὡς τοιαύτη, ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνευ παρεμβάσεως τῆς βούλησεως συγκροτουμένων ἐνεργειῶν, λαμβάνει χαρακτῆρα ἔκουσίας πνευματικῆς λειτουργίας. Ὁ μηχανισμὸς τοῦ συνδέσμου τῶν παραστάσεων δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀφ' ἐνὸς ὡς τὸ προκαταρκτικὸν ἐργαστήριον τῆς νοήσεως· οὗτος καθιστᾶ προσιτὰς τῇ νοήσει πάσας τὰς σχέσεις ἐκείνας, αἵτινες δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὑπὸ αὐτῆς, τεθέντος ὅτι διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τούτου καταρτίζονται κατὰ πᾶσαν στιγμὴν πολυά-

οιθμοι σύνδεσμοι παραστάσεων, μεταξὺ τῶν δποίων εὑρίσκονται κατὰ κανόνα καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες εἶνε κατάλληλοι διὰ τοὺς ψυ-
ποὺς τῆς νοήσεως συναπτομένης δὲ οὕτω πάλις τινὸς μεταξὺ^{ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΖΩΝΤΑΣ}
τῶν διαφόρων παραστατικῶν συνδέσμων, ὁ ἐκουσίως προσδιορι-
ζόμενος σκοπὸς τῆς πορείας τῆς διανοίσεως εἶνε ἐκεῖνος, ὃστις
δίδει τὴν προτίμησιν εἰς ὀρισμένον τινὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ-
τον συνάδοντα σύνδεσμον παραστάσεων. **Ἄφ** ἔτερον οἱ σύνδε-
σμοι τῶν παραστάσεων διαφυλάσσουσι πάσας τὰς κτίσεις καὶ τὰ
προϊόντα τῆς διάνοιας, ἀφοῦ πᾶσαι οἱ ἐξ αὐτῶν προκύπτουσαι
σχέσεις μεταβάλλονται εἰς τοιούτους συνδέσμους, οἵτινες εὑρί-
σκονται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς νοήσεως διὰ μέλλουσαν χρῆστιν.

Αἱ ίδιοτήτες τῆς νοήσεως, ἐπὶ τῇ βίσσῃ τῶν διαιώνων χαρα-
κτηρίζεται αἵτινος ὁ **ὑποκειμενική**, **συνειδητή** καὶ **συναρμολο-
γητική** ἐνέργεια, ἐξαντλοῦσιν ἐν τῇ πρὸς ἄλληλας συναρτέ-
αντῶν τὴν ἔννοιαν ταύτης.

Ἐκάστη τῶν χαρακτηριστικῶν ίδιοτήτων χαρακτηρίζεται, τό γε
νῦν ἔχον, μίαν τῶν τριῶν ὅφεων, οἵτινες κατὰ τὸν ἀρχιερεῖμένον
καθορισμὸν τῆς διανοίσεως θὰ ἥδυναντο νὰ ληφθῶσιν ὧν^τ ὅφεων.

Ὑποκειμενική ἐνέργεια εἶναι οἱ νόησης, ἐν σχέσει πρὸς τὴν γε-
νικωτάτην διάκρισιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἡμετερίας, οἵτοι κατ'
ἀντίθεσιν πρὸς τὰ συστατικὰ ἔκεινα στοιχεῖα ταύτης, οἵτινα κα-
λοῦμεν ἀντικείμενα. **Συνειδητή** λειτουργία εἶναι οἱ νόησης ἀνα-
φορικῶς πρὸς τὴν βούλητικὴν ὅφεων τῆς ἡμετερίας ἡμετερίας.
Συναρμολογητική δὲ ἐνέργεια εἶναι αἵτινη ἐν σχέσει πρὸς τὴν σύν-
δεσιν, ἢν ποιεῖται τῶν ἐν τῇ συνειδήσει παραστάσεων.

Ἄφοῦ καθιστῷσθι, συμφέροντος πρὸς τὰς τρεῖς κατευθύνσεις,
οἱ ἔννοια τῆς νοήσεως, διφεύλομεν νὰ λέψωμεν ὧν^τ ὅφεων, διὰ τὴν
περαιτέρω ἔρευναν, τὴν τελευταίαν τῶν ἐν λόγῳ χαρακτηριστικῶν
ίδιοτήτων τούτων. Λιότι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς εὐθουσιασθήσεως
καὶ τῆς βούλησεως δεικνύονται, κατὰ τὰς διαφόρους ἐνέργειας
τοῦ σνεύματος, ποικίλιας διαβαθμίσεις. **Ἔν** τούτωις οἱ κατὰ ποιὸν
διαφορὰ τῶν λειτουργιῶν τῆς νοήσεως, τοιτέστι πᾶν δὲ, εἰ αὐτο-
τελεῖ τὴν ίδιατέραν αὐτῆς σημασίαν, μετὰ τῆς ἐπιδράσεως, οἱν
αἱ σνεύματικαὶ λειτουργίαι ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τὴν πρόοδον τῆς γνώ-
σεως, περιλαμβάνεται εἰς τὰς σχέσεις ἔκεινας τῶν παραστάσεων,
αἵτινες ἐμφανίζονται εἰς τῇσι τόσον ὡς ἐνέργειαι ἔσον καὶ ὡς
ἀποτελέσματα τῆς νοήσεως.

ΙΙΙ. Η περί τῶν τύπων τῆς νοήσεως.

1. Κρίσεις καὶ ἔννοιαι.

‘Ως συνάρμολογοῦσα λειτουργία, δύναται ἡ διανόησις νὰ συνδέῃ τὰ ποικίλα περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως, τὰ ἐγγύτατα καὶ τὰ πόρρω κείμενα.’ Ἐν ἀρχῇ τὸ πνεῦμα περιορίζεται ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἀναγκαῖόμενον ν’ ἀκολουθῇ τοὺς συνδέσμους ἕκείνους, οἵτινες ἐμφανίζονται ἀφ’ ἑαυτῶν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν παραστάσεων. Μικρὸν δὲ καὶ κατ’ ὅλην καὶ διὰ συνεχοῦς ἀσκήσεως λαμβάνει συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ταύτης. Ἐννοεῖται οὖκοθεν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων οὐδεμίαν σχεδὸν χρῆσιν ποιοῦνται τῆς ἐλευθερίας ταύτης, ἀρκούμενοι εἰς τὸ νὰ διατυπῶσι τὰς σχέσεις ἕκείνας, αἵτινες φαίνονται, ὅτι ἔχουσιν ἥδη συσταθῆ ἀφ’ ἑαυτῶν, οὗτοις δύτε θὸς ἥδυνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι αἱ σχέσεις αὗται δὲν εἶναι προϊόντα τῆς ὑποκειμενικῆς σκέψεως, ἀλλ’ οἶνει αὐθυπόστατοι δυντότητες ἐν τῷ κόσμῳ τῶν πραγμάτων. Τὸ δέ τι «ὅ πιπεὺς πιπεύει» καὶ «ὅ ποταμὸς ὁρεῖ» δὲν στηρίζεται, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, ἐπὶ μιᾶς διακρίσεως ἀντικειμένου καὶ ἐνεργείας, ἀλλ’ ἀμφότεραι αἱ μνημονευθεῖσαι ἔννοιαι θεωροῦνται ως κεχωρισμέναι ἀπ’ ἄλληλων εἰς αὗτὰ ταῦτα τάντικείμενα.

“Οντως τῇ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντίληψις παρέχει συχνάκις εἰς ἡμᾶς ἀφορμήν, διπλας συνδέωμεν πρὸς ἄλληλα τὰ περιεχόμενα τῶν παραστάσεων. Διότι αἱ παραστάσεις δίδονται ἡμῖν ἐν τῇ ἀντιλήψει ταύτῃ ὡς περίπλοκα συμπλέγματα πολυαρίθμων στοιχείων, ἀτινα χωρίζονται ἀπ’ ἄλλήλων διὰ τῆς μεταλλαγῆς ἴδιων τινῶν γνωρισμάτων τῶν ἀντικειμένων. Ὁ χωρισμὸς τῶν στοιχείων τούτων γίνεται πρὸ παντὸς ὑπὸ τῆς νοήσεως. Πᾶσα νόησις εἶνε κατὰ ταῦτα **ἀναλυτικὴ** ἐνέργεια. Πᾶν δέ τι συνδέεται ἐν τῇ αἰσθήσει ἀναλύεται εἰς τὰ ἀτρητημένα στοιχεῖα αὐτοῦ ὑπὸ τῆς νοήσεως. Ἡ δὲ σχέσις, εἰς ᾧν ἐτάχθησαν τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ὑποδεικνύει καὶ τὴν ἀρχικὴν ἀκόμη ἐνότητα αὐτῶν. Πᾶσαι αἱ προτάσεις, αἱ ἀπορρέουσαι ἀπὸ τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, δεικνύουσιν ἐναργῶς τὴν ἀρχικὴν αὐτὴν μορφὴν τῆς πνευματικῆς ἐνέργειας. Προτάσεις, ἐπὶ παραδείγματι, οἷαι «ὅ οὐρανὸς εἶνε κυανοῦς», «ὅ ἥλιος λάμπει», δὲν παρήχθησαν ἐκ τῆς ἔξωθεν γενομένης συνενώσεως δύο διακεκριμένων ἔννοιῶν ἀφορωσῶν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ κυανοῦν χρῶμα, τὸν ἥλιον καὶ τὸ φῶς, ἀλλ’ ἐν

τῆς ἐμμέσου παρατηρήσεως τοῦ κινοῦ οὐδανοῦ ή τοῦ λάμποντος ήλίου, ήτις παρότρυνε τὴν ἀναλυτικὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐν τῇ αἰσθησιαῇ ἀντιλίψει συνδεδεμένων ἐννοιῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἔγκειται ἐν τῇ ἴσχυΐ τῆς διανοίας τὸ νὰ προβαίνῃ αὗτη πλήρως οὐ μόνον εἰς ἀναλύσεις τοιαύτης φύσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς εὑρυτέρας τοιαύτας, ἐκτεινομένας καθ' ἄποιν τὴν περιεκτικότητα τοῦ ἀντικειμένου, δὲν περιορίζεται ή δρᾶσις αὗτῆς εἰς τοὺς συνδέσμους τῶν παραστάσεων, δις τῇ παρέχει ή ἀμεσος παρατηρησίς, ἀλλ' ὁθουμένη ὑπὸ ἐμφύτων εἰς αὐτὴν ἐλατηρίων δύναται νὰ συνδέῃ τὰς καθ' ἔκαστι παραστάσεις εἰς ἕνιατον σύνολον παραστάσεων καὶ νὰ συναρμόζῃ εἴτε πρὸς ἄλληλα τὰ μέρη τῶν τελευταίων τούτων. Εἰς προτάσεις, ἐπὶ παραδείγματι, οἷα «ὁ λύκος εἶνε ζῷον ἀρκτικόν», «τὸ τρύγων εἶνε σχῆμα ἐπίπεδον», ἐλλείπει η ἀμεσος τῆς παρατηρήσεως ἐνότης. Ταύτην διαδέχεται ἐν τῷ θέματι τούτῳ ἀφηρημένη τις ἐνότης, ηγ δημιουργεῖ ή νόησις, κατὰ τὸ υπόδειγμα τῆς ἀρχικῆς ἐκείνης ἐνότητος τῆς παρατηρήσεως, καὶ ήν ἀναλίπη καθ' ὅμιοιν τρόπον ἐν τῇ προτάσει, ἵνα δεξῇ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν ἰδεατῶν στοιχείων.

Συμφώνως πρὸς τὸν τρόπον τῆς γενέσεως τῶν μορφῶν τῆς νοήσεως, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἕνα *ἀρχικόν* καὶ ἕνα *δευτερεύοντα* τύπον. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν πρῶτον, η σύνδεσις τῶν στοιχείων τῶν παραστάσεων εἶνε ἔργον τῆς ἐποπτείας, ήτις προτιγγεῖται τῆς πραγματικῆς ἐνεργείας. «Οπον δ' ἀφιρρᾷ εἰς τὸν δεύτερον, η σύνδεσις τῶν παραστατικῶν στοιχείων συντελεῖται τὸ πρῶτον ὑπὸ αὐτῆς ταύτης τῆς νοήσεως. Η διὰ τῆς παρατηρήσεως η τῆς νοήσεως συγκροτούμενη ἐνότης ἀναλίπεται, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, ἐν τῇ προτάσει, καὶ ὅμιοιν τρόπον, εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῆς, τοῦ τύπου τῆς προτάσεως ἀνικαλύπτοντος τὴν ἰδεατὴν σχέσιν τῶν στοιχείων τούτων.

Ἐδῶν δὲ καλέσομεν νῦν τὴν ἐνότητα ἐκείνην, τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν βάσιν πάσης προτάσεως, *συκολογήν παράστασιν*, θὰ ὕδωμεν, ὅτι η δική παράστασις αὕτη εἴτε περιλαμβάνεται ἢν ταύτη τῇ ἐποπτείᾳ, ὅπως συμβαίνει τοῦτο εἰς τὸν ἀρχικὸν τύπον τῆς νοήσεως, εἴτε εἶνε προϊόν τῆς συναρμολογούσης ἐνεργείας τοῦ πνεύματος, ὅπως τοῦτο γίνεται εἰς τὸν δευτερεύοντα τύπον τῶν ἰδεῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ προτάσει η συνδετική καὶ η ἀναλυτική ἐνέργεια συνδέονται στενῶς πρὸς ἄλληλας. Ιδιάστη σχέσις ἐρείπεται ἐπὶ μιᾶς ἀρχικῆς ἐνότητος, ήτις ἐμπεριέχει τὰ μέρη τῆς σχέσεως ταύτης. «Ολως ἐτερογενῆ στοιχεῖα οὐδέποτε δύναται

νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἄλληλα ἐν κανονικῷ συνειρμῷ. Αὕτη δὲ αὕτη ἡ σχέσις τῶν στοιχείων δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἰμὴ μόνον ὑπὸ τὸν τύπον χωρισμοῦ τῶν ἐν κανονικῇ διατάξει συνδεομένων μελῶν τῆς εἰρημένης ἐνότητος.

Ἡ διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταρτιζομένη σχέσις εἶναι ἵδια τις καθ' ἔαυτὴν ἀδιαιρετος πνευματική ἐνέργεια, δὲν δύναται δέ τις νὰ προβαίνῃ, ἐν μιᾷ δεδομένῃ στιγμῇ, εἰμὶ εἰς μίαν τοιαύτην. Ἐπὶ τῆς διπλῆς ταύτης ἐνότητος, ἡτοι τῆς ἐνότητος τῆς συναφείας καὶ τῆς τοῦ ἐν ἀναφορᾷ ὑποκειμένου, στηρίζεται ἡ πάντας τοὺς τύπους τῆς νοήσεως διέπουσα ἀρχὴ τοῦ δυϊσμοῦ τοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐκάστη πρότασις σύγκειται ἐκ δύο μιελῶν, ὃν ἕκαστον δύναται νὰ διαιρεθῇ διμοίως εἰς ἕτερα. Εἰς τὰς κατηγορίας τῆς γραμματικῆς συντάξεως,—ὑποκείμενον καὶ συνδετικόν, ὅμιλα καὶ ἀντικείμενον, οὐσιαστικὸν καὶ κατηγορούμενον, ὅμιλα καὶ ἐπίρρημα,—ἐκδηλοῦται προσηκόντως ἡ μνημονεύθεῖσα αὕτη ἀρχή. Οὗτος ἡ γένεσις τῶν ἔννοιῶν βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν προεκτεθεῖσαν ἔξελιξιν τῆς πνευματικῆς ἐνέργειας. Ἔννοια εἶναι πᾶν περιεχόμενον τοῦ πνεύματος, ὅπερ γεννᾶται ἐκ τῶν ἐν τῇ συνειδήσει παραστάσεων. Ἡ ἔννοια προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίαν παραστάσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ὕλην αὐτῆς, ἡ δὲ συναρμολογοῦσα κρίσις προϋποθέτει τὴν ἐνέργειαν, τὴν διαμορφοῦσαν τὴν ὕλην ταύτην. Ἐπειδὴ ὅμως πάλιν ἡ ἐν λόγῳ ἐνέργεια δὲν δύναται νὰ καταστῇ σταθερὰ εἴμιτοι διὰ τῆς ὕλης, ἐν μέσῳ τῆς διποίας κινεῖται αὕτη, αἱ παραστάσεις διφεύλουσι νὰ χρησιμεύωσιν ἡμῖν εἰς τὸ ἔξιτης ὡς σύμβολα τῶν ἴδεῶν. Ἡ ἀρχικὴ διανόησις χρησιμοποιεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον αὐτὰς ταύτας τὰς παραστάσεις, ἐκ τῆς χρήσεως τῶν διποίων μορφοῦνται αἱ ἔννοιαι. Εἰς τὰς ἀπλᾶς περιγραφικὰς καὶ διηγηματικὰς προτάσεις τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον περιλαμβάνουσι καὶ ἀκολουθίαν τὴν αὐτὴν παράστασιν. Διάφορον ἀφηρημένην σημασίαν λαμβάνει αὕτη, ὅταν ἐν μὲν τῷ ὑποκειμένῳ διατηροῦται πᾶσα ἡ ἐξ ἀντικειμένου παράστασις, ἐνῷ ἐν τῷ κατηγορουμένῳ ἡ ἴδιότης ἡ ἡ ἐνέργεια, δι' ἣς διηγέρθη ἡ λειτουργία τῆς νοήσεως, προεξάρχει ἐν τῇ προτάσει. Οὗτος ἡ πρότασις «διὰ τοῦτο, διαφέρει ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς αἰσθησιακῇ μορφῇ μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ ἴδιότης τοῦ φωτὸς συνάγεται ἐκ τοῦ συνόλου τῆς παραστάσεως, χωρὶς ὅμως νοήσεως ἀναφαίνεται ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοτελῆς ἐν τῇ πραγματικότητι».

Τὸ ἐπὶ τὰ πρόσω πρᾶμα τοῦτο συντελεῖται τὸ πρῶτον, ὅταν ἡ νόησις ἔχῃ ἡδη τὴν ἴκανότητα, ὅπως εὑρίσκῃ τὴν μετάξυν διαφό-

ρων ἀντικειμένων ἐνυπάρχουσαν σχέσιν καὶ μεταφρέψῃ οὕτω βαθύδον τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς καταστάσεις ἀντικειμένου τινὸς ἐπὶ ἑτέρων τοιούτων, ὡς ἐπὶ παιδικεύματι τὴν ἰδιότητα τῆς λέμφεως τῆς φλογὸς ἐπὶ φωτεινοῦ σώματος, ὡς εἶναι δὲ ἥλιος. Διὸ τοῦ χωρισμοῦ τούτου τῶν ἰδεῶν ἀπὸ μονομερῶν τινῶν παραστάσεων καὶ τῆς μεταφορᾶς αὐτῶν ἐπὶ ἑτέρων τοιούτων, γεννᾶται συγχρόνως ἡ πιθανότης μιᾶς **συμβολικῆς** ἐκφράσεως, οἵαν μεταχειρίζεται ἡ γλῶσσα.

Συμφάνως πρὸς τὰ λεχθέντα, ἡ ἔξειλιγμένη νόησις τὰς ἀμέσους παραστάσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῶν ἐννοιῶν, ἀναπληροῦ διὰ τῶν γλωσσικῶν συμβόλων, ἀτίνα, ἐνεκε τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀρχικῶν παραστάσεων, δύνανται, κατὰ πολὺ μεγαλυτέραν μοῖραν, νὰ προσαριθμένωνται πρὸς τὰς ἕκαστοτε ἀναγκαὶς τῆς νοήσεως. Διὸ τοῦ τρόπου τούτου καθίσταται ἐν τῇ θεοφράστῃ ταύτῃ νῦν τὸ πρῶτον δυνατόν, διότις ἔξιτερικείσονται καθιαρῶς ἀφηρημέναι ἰδιότητες, ὡς αἱ γενικαὶ κατηγορίαι τῶν ἐννοιῶν, καὶ οἱ τύποι τῶν σχέσεων καὶ τῶν συνδέσμων αὐτῶν δι’ ὀρισμένων παραστάσεων, αἵτινες πέκτινται περισσαῖνες ἀφηρημένων συμβόλων. Τούτο ἀναγκαῖει ἥμιτς νὰ στηρίξουμεν τὴν μελέτην τῶν τύπων τῆς νοήσεως ἐπὶ τῆς ἐφεύγοντος τῶν γλωσσικῶν τύπων ταύτης. Βεβαίως δέον νὰ παρατηρήσομεν ἐντεῦθε, διετοὶ εἰρημένοι τύποι δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀποτελέσματα λογικῆς ἐνεργείας τῶν ἰδεῶν, ἀλλ’ διετοὶ σύντοιχοι διετοὶ διαδηματικῶν καὶ ἐν μέρει ἀστικῶν δικυρευούσαν συνθηκῶν. Συνεπείᾳ τούτου οἱ γραμματικοὶ τύποι δὲν πρέπει νὰ ἔχουσινται ἀνεξελέγκτως πρὸς τοὺς τύπους τῆς λογικῆς, ἀλλὰ δέον σύντοιχοι νὰ θεωρῶνται, ἀπὸ πρώτης ἀφετηρίας, ὡς προϊόντα - προχολογικῶς - λογικῶν ορῶν. Ἀπὸ τῶν γραμματικῶν τύπων τύπων διρκέλογμαν δι’ ἀναλύσεως καὶ ἀφαιρέσεως ν’ ἀγώμεθα εἰς τοὺς θεματικῶν τύπους τῆς νοήσεως.

2. Θεμελιώδεις τύποι τῶν κρίσεων.

Δοθέντος διτοὶ αἱ ἀρχικαιὶ κρίσεις δομῶνται ἀπό τίνος ἐν τῇ παρατηρήσει δεδομένης ἐνιαίας παραστάσεως, ἡ ἀφηρημένη αὐτῆς ἀνάλυσις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ κατὰ δύο τρόπους· εἴτε τὸ παριστανόμενον ἀντικείμενον ἀποτίνσεται τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, εἴτε μία οἰαδήποτε ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τούτου ἀποχωρίζεται τοῦ ἀντικειμένου. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτις τὸ ἐν λόγῳ ἀντικείμενον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντικείμενον τῆς πρετά-